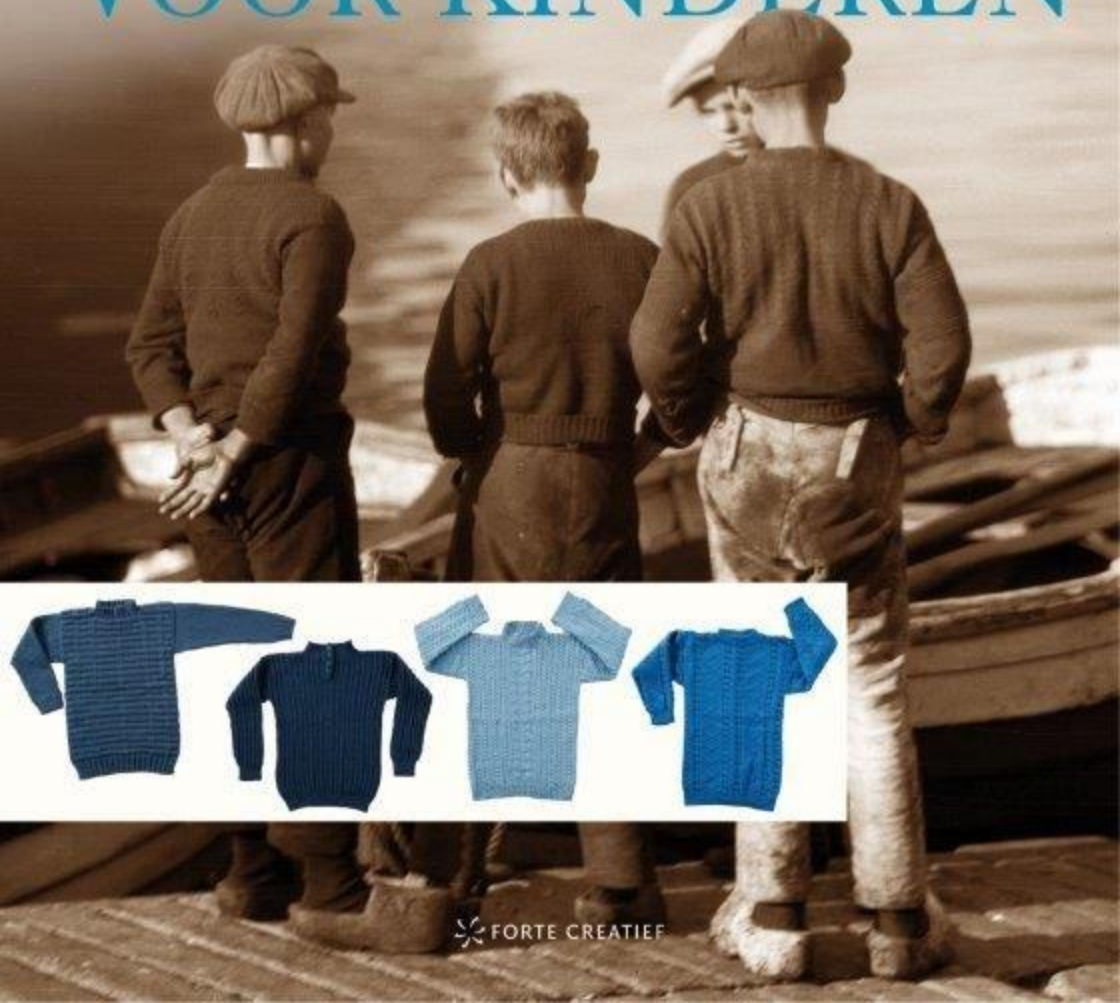

STELLA RUHE

VISSERS TRUIEN 3 VOOR KINDEREN

INHOUD

VOORAF	4	4. NAAR ZEE	30
1. DE VISSERSTRUI	6	Op reis: de teelt	31
Oorsprong	8	Op de loggers	32
Breien	9	Op de beugsloepen	36
Indeling en datering	10	Geestelijk en lichamelijk welzijn	38
Werkgoed	10	Proviand	38
Praktische truien	11	Besomming	39
Mythes	12	Stoppenkist en kleding	39
Jongens en meisjes	13	5. BREIEN	42
2. KINDERARBEID, ONDERWIJS EN LEERPLICHT	14	Sajet	44
Industriële revolutie	15	T-model	44
Protesten	17	Garensoorten	44
Kinderwetten	17	Hoeveelheid wol	45
Onderwijs en leerplicht	18	Gereedschap	46
Situatie nu	19	Techniek	46
Ontwikkelingslanden	19	Maten	47
3. KINDEREN IN DE VISSERIJ VOOR EN ROND 1900	20	Gebruikte steken	47
Van vader op zoon, van moeder op dochter	22	Stekenproef en stekenaantal	47
Sociale verhoudingen	23	Motieven en patronen	48
Armoede	25	Basismaten	50
Eten en drinken	28	Breischema en schetstekening	50
Scholing	29	Werkwijze voor alle visserstruien	51
		Algemene werkwijze visserstrui, rondbreien	51
		Plat breien	53
		Algemeen	53
		6. NOORDZEEKUST	54
		Den Helder/Huisduinen	56
		Egmond aan Zee	58
		Zandvoort	60
		Noordwijk	62
		Katwijk	64
		Scheveningen	69
		Pernis	73
		Vlaardingse	76
		Zwartevaaal	80
		Middelhamis	82

Colijnsplaat
Yerseke
Armemuiden
De Paal

7. GROTE RIVEREN

Charlois
Woudrichem

8. WADDENKUST

Terschelling
Harlingen/Het Bildt/ St. Jacobiparochie
Wierum
Paesens-Moddergat

84
86
90
94

96

98
100

104

106
108
112
114

9. ZUIDERZEEKUST 116

Wierverschoof/Medemblik 118
Volendam 120
Durgerdam/Ransdorp 123
Bunschoten-Spakenburg 126
Harderwijk 130
Elburg 132
Urk 134
Lemmer 136
Stavoren 138
Workum 140

MET DANK AAN 142

VERANTWOORDING 143

KATWIJDE, KLAS 5 VAN DE OPHEBARE SCHOOL ROND 1911. COLLECTIE KATWIJDE MUSEUM

Tijdens mijn in 2012 gestarte onderzoek naar de vissers-truien in Nederland, die tussen ca. 1860 en ca. 1950 werden gedragen en waarover ik heb gepubliceerd in *VISSERSTRUIEN* en *VISSERSTRUIEN 2*, stuitte ik regelmatig op foto's waarop jongens te zien waren die al op jonge leeftijd volwaardig in de visserij en op zee werkten als alhouder, reepschietser, jongmaatje, jongste, oudste, ketelbinkie (handelsschepen), koffielokker, ontvoor, scheepsjongen, speeljongen of prikkenbijter (zie hoofdstuk 4, Naar zee). Ook zij droegen truien – soms qua patronen en indeling duidelijk afwijkend van de truien van de volwassen bemanning, maar vaak ook verkleinde versies daarvan.

De geschiedenis van die kinderen intrigeerde me, met name omdat er ook nu nog in derdewereldlanden ontzettend veel jonge kinderen worden gedwongen om onder erbarmelijke omstandigheden zwaar werk te doen. Niet alleen op het land, in de visserij en de scheepvaart, in werkplaatsen, detailhandel en industrie, maar ook in de prostitutie, als kindsoldaten en als slaven. Ook in het huidige Nederland werken pubers nog (te) veel om luxe goederen te kunnen kopen. Dat bracht me naar de situatie in de negentiende eeuw, waar kinderen uit pure noodzaak het inkomen van de gezinnen moesten aanvullen om überhaupt te kunnen overleven. Hoe moeilijk dat was, blijkt uit het feit dat kindersterfte heel 'normaal' was. De impact op de gezondheid en het latere leven van het op zo'n jonge leeftijd lang en hard moeten werken was dan ook immens. Dat die situatie nu weer in de belangstelling staat, laten televisieseries als *De IJzeren Eeuw* en *De Strijd* zien.

De geschiedenis van de truien, de visserij en de sociaal-culturele omstandigheden waaruit ze voortkwamen, zijn in *VISSERSTRUIEN* en *VISSERSTRUIEN 2* uitgebreid beschreven. Daarin ben ik ingegaan op de ontstaansgeschiedenis en het gebruik van de truien, de snelle ontwikkelingen binnen de visserij in de tweede helft van de negentiende eeuw, het leven aan boord van een haringlogger en de leefomstandigheden van de vissers en hun families, omdat de truien daar niet los van kunnen worden gezien. Er bestaan veel verhalen en anekdotes over het vissersleven uit die tijd, die in die boeken en hier zijn opgenomen omdat

ze het tijdsbeeld zo prachtig illustreren.

In dit deel staat de kinderarbeid in de visserij centraal. Ik hoorde en las aandoenlijke verhalen over jongens die vaak al op zeven- of achtjarige leeftijd, maar zeker als ze elf of twaalf waren mee uit vissen moesten en aan boord de vreselijkste klussen kregen toebedeeld. De basis van het hoofdstuk *Kinderarbeid* vormt de manier waarop men rond 1900 dacht over kinderen en kinderarbeid in het algemeen en in de visserij in het bijzonder. Soms is de informatie anders dan in de eerste twee boeken is opgetekend, als gevolg van nieuwe gegevens en voortschrijdend inzicht.

Een aantal van de truien in dit boek staat op de oude foto's die in de eerste twee delen zijn opgenomen, maar daarvan zijn de kindertruien of als mannetrui, of helemaal niet uitgewerkt. Recente vondsten, onder meer op foto's van lagere schoolklassen uit vissersplaatsen uit de periode rond 1900, zijn daaraan toegevoegd. Op mijn zoektocht naar de bijna verloren truien heb ik uit een kleine 60 plaatsen tot nu toe ruim 160 unieke truien kunnen onderscheiden, die verdeeld over deze drie boeken zijn gepubliceerd.

De truien zijn stoer en zelf te breien aan de hand van de breischema's en de schetstekeningen van de indeling op basis van het simpele T-model, dat toen, maar ook nu nog vaak voor (kinder)truien werd en wordt gebruikt. De maten lopen tussen 2 jaar en ca. 14 jaar, maar zijn eenvoudig aan de maten van het kind aan te passen als je uitgaat van de bovenwijdte én alle instructies van het hoofdstuk *Breien* en daarbinnen *Techniek en Werkwijze visserstrui* volgt, zodat je precies weet wat en hoe je dat moet doen. Het model van een visserstrui is altijd hetzelfde, dus is er een algemene beschrijving gegeven waarmee je alle truien kunt breien als je uitgaat van je eigen stekenproef. Begin als je weinig ervaring hebt niet meteen met de moeilijkste trui, maar start met een simpele om het in de vingers te krijgen. Deze truien zijn gebreid in het oorspronkelijke kleurenpalet, maar het staat je natuurlijk vrij om de kleuren te kiezen die je wilt.

Niet in alle plaatsen uit *VISSERSTRUIEN* en *VISSERSTRUIEN 2* zijn ook foto's met kinderen in truien gevonden, dus

ontbreken sommige plaatsen in dit boek. Van die truien kun je aan de hand van de breischema's in de eerste twee delen en de matentabel in dit boek uiteraard ook een kindertui breien. Gebruik duurzame, goede wol of een goede kwaliteit wol/acryl, katoen of katoen/acryl als je

de trui heel vaak denkt te gaan wassen of als hij bedoeld is voor heel kleine kinderen.

Stella Ruhe
Amsterdam, 2016

DEEL VAN EEN ONBEGRIEPE STOOPLIGGER MET BEMANNING, WAARONDER OPVALLEND VEEL JONGE JONGENS, HOOGELIJK DE BEMANNING VAN TWEE OF DRIE SCHEPEN. CA. 1906. COLLECTIE STADSARCHIEF VLAARDINGEN

3 KINDEREN IN DE
VISSERIJ VOOR EN ROND 1900

Zowel op de vissersboten op zee en op de rivieren en binnenwateren als in de visindustrie werkten veel kinderen. Jongens (maar volgens het zeemanscredo 'Een vrouw en een klip zijn een ramp voor het schip' geen vrouwen en meisjes) die aan boord van de haringloggers en sloepen meestal nog langer – wel 15 tot 16 uur – moesten werken dan de kinderen in de fabrieken. Maar voor het gezin aan de wal betekende dat weer een maag minder om te vullen. Vissen en jagen waren sowieso mannenberoepen, waar in principe geen vrouwen aan deelnamen. Behalve op Urk, waar vrouwen en meisjes ook hielden bij het binnenhalen van de zegen (zie kader). Vrouwen en meisjes, maar ook jongens, werkten doorgaans in de visindustrie, legden daar haring in potten (zie kader bla. 22), rolden haring rondom augurken tot rolmopsen, pelden gamalen, maak-

ten mosselen schoon, kookten die en legden ze in zuur, werkten in oesterloodsen en -putten (afb. 31), knepen de koppen af van de ansjovis en plukten de ingewanden eruit, breiden en boetten netten, liepen met zware vismanden naar verder gelegen markten en werkten in rokerijen (afb. 32) en in touwslagerijen. Ze werden vaak als slaven behandeld. Daarnaast hadden de vrouwen en de oudere kinderen ook nog de zorg voor het (grote) gezin.

De zegen

De zegenvisserij is een vismethode waarbij de vis met een over de bodem slepend net door een omtrekken-de beweging wordt ingesloten.

4 NAAR ZEE

Uit diverse ooggetuigenverslagen komt naar voren dat jongens er vaak naar uitkeken om te gaan vissen en varen. Ze hadden 'zout bloed' in de aderen. Het beroep van visser had weliswaar geen hoge sociale status en bovendien was het gevaarlijk en hard, maar de schijn van vrijheid die het zeeleven bood, het varen naar onbekende plaatsen (afb. 46a en 46b) en de stoere verhalen waarmee vaders, broers en ooms thuiskwamen, maakten dat er een was van romantiek omheen hing en de belofte van een avontuurlijk leven niet te versmaden leek. Jongens van een jaar of twaalf, kinderen nog met maar enkele jaren lagere school, monsterden aan op de loggers en sloepen, ook als ze niet uit een vissersfamilie kwamen. Lang niet allemaal waren ze zo heldhaftig. Door de bittere noodzaak om geld te verdienen vertrokken ze even vaak onder druk en met grote tegenzin vanwege het zware werk en de enorme ontberingen die ze moesten doorstaan. De kans dat ze op zee zouden blijven in de regelmatig voorkomende scheepsrampen, was immers net zo groot als de kans op terugkomen (zie *VISSERSTRUEN*, blz. 126, *VISSERSTRUEN* 2, blz. 28).

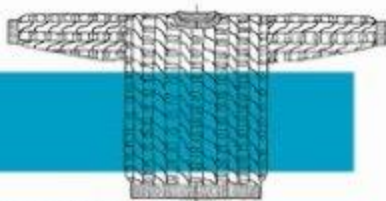
OP REIS: DE TEELT

Een visreis of een heel visseizoen, zoals het haringseizoen, werd 'de teelt' genoemd. Het was gebruikelijk dat moeders hun zonen voordat ze aan hun allereerste reis begonnen, naar het schip brachten. Het afscheid zal voor beiden niet gemakkelijk zijn geweest. Maar stoere jongens huilen niet en deden ze dat wel, dan konden ze rekenen op hoon van de overige bemanningsleden. Alle taken waren per rang zorgvuldig omschreven, zodat iedereen precies wist wat hij moest doen. Dat was uiterst noodzakelijk omdat de zee altijd onvoorspelbaar was en misverstanden mensenlevens konden kosten.

TRUI WOUDRICHEM 4

MAAT 152. BORSTOMVANG $76 \text{ CM} + 4 \text{ CM} = 80 \text{ CM}$, TOTALE HOOGTE TRUI CA. 55 CM.

Brei eerst een stekenproef, eventueel op verschillende naald diktes! Een vissertrui mag niet te los gebreid zijn. Volg de tekening voor het motief en pas dat aan in de breedte en/of hoogte aan jouw maat, het gekozen materiaal en je stekenproef. Volg de algemene werkbeschrijving van een vissertrui op blz. 51 en pas die aan naar bevinning.

Maten

BREEDTE: $2 \times 40 = 80 \text{ cm}$

SCHOUDERS: 13 cm

HALS: 14 cm

HALSDIEPTE: 3-4 cm

ARMSGATHOOGTE: 17 cm

HOOGTE TOT ARMSGAT EXCL. BOORD: CA. 34 cm

MOUWLENGTE EXCL. BOORD: 36 cm

POLSWIJDTE: ca. 20 cm

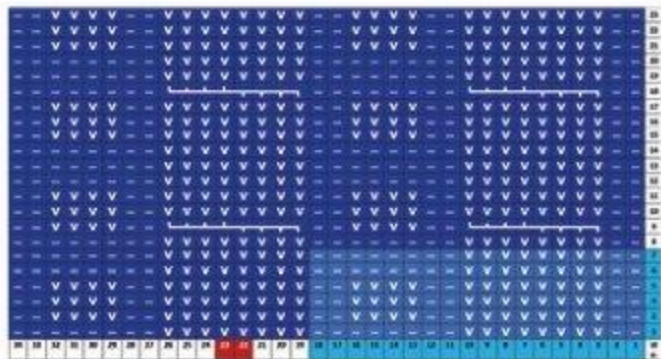
BOORDEN: naar eigen voorkeur 3-5 cm

Benodigheden

- ca. 500 gr Hjertergam Mini Vital, 698 (50 gr = ca. 150 m)
- rondreind nr. 2,5 (voor boord + trui)
- nld met knop nr. 2,5
- kabelnaaldje

STEKENPROEF: 36 st en 40 nld op nld 2,5 = $10 \times 10 \text{ cm}$

BOORD: 2 r, 2 av

103 ZALFVISSEIJ IN WOUDRICHEM, CA. 1910. STICHTING ZUDDERZEE-AMBACHTEN ENOUDIZEN
103A DETAIL, TRUI WOUDRICHEM 4

TRUI BUNSCHOTEN-SPAKENBURG 4

MAAT 164. BORSTOMVANG 84 CM + 4 CM = 88 CM,
TOTALE HOOGTE TRUI 56-58 CM

Brei eerst een stekenproef, eventueel op verschillende naalddiktes! Een vissestrui mag niet te los gebreid zijn. Volg de teltekening voor het motief en pas dat aan in de breedte en/of hoogte aan jouw maat, het gekozen materiaal en je stekenproef. Volg de algemene werkbeschrijving van een vissestrui op blz. 51 en pas die aan naar bevinding. Aanpassingen: de patroonvolgorde van de trui is in de mouwen omgekeerd, zodat die bij afhangerde armen gelijk loopt. Het golfpatroon links onder is ook ondersteboven gebreid. Bij de start van het kabelpatroon is ter hoogte van elke kabel een steek gemeerdend, om bij intrekken gelijk te blijven. Bij het begin van de ribbels zijn deze steken weer geminderd.

Maten

BREEDTE: 1 x 44 = 88 cm

SCHOUDERS: 13,5 cm

HALS: 14 cm

HALSDIEPTE: 4-5 cm

ARMSGATHOOGTE: 18 cm

HOOGTE TOT ARMSGAT

EXCL. BOORD: 34 cm

MOUWLENGTE EXCL. BOORD: 34 cm

POLSWIJDTE: ca. 16 cm

BOORDEN: naar eigen voorkeur 4-6 cm

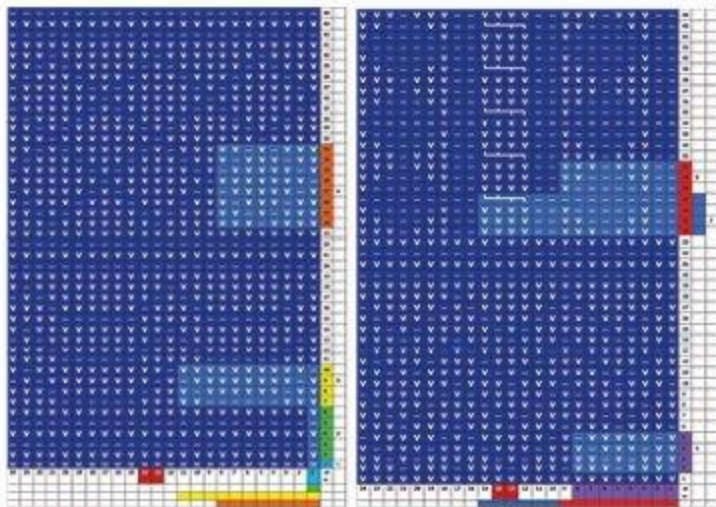

Benodigheden

- ca. 600 gr Hjertergarn Vital, 6500 (50 gr = ca. 115 m)
- rondbreinld nr. 3 en 3,5
- nld met knop nr. 3,5
- kabelnaaldje

STEKENPROEF: 20 st en 28 nld op nld 3,5 = 10 x 10 cm

BOORD: 1 r, 2 av

119 KINDEREN UIT SPAKENBURG MET JONGENSTRIJ (BUNSCHOTEN-SPAKENBURG 4). COLLECTIE HEERTING INSTITUUT AMSTERDAM

TRUI HARDERWIJK 4

MAAT 92. BORSTOMVANG 56 CM + 4 CM = 60 CM, TOTALE HOOGTE TRUI 36 CM.

Brei eerst een stekenproef, eventueel op verschillende naalddiktes! Een vissertrui mag niet te los gebreid zijn. Volg de tekening voor het motief en pas dat aan in de breedte en/of hoogte aan jouw maat, het gekozen materiaal en je stekenproef. Volg de algemene werkbeschrijving van een vissertrui op blz. 51 en pas die aan naar bevinning.

Maten

BREEDTE: 2 x 30 = 60 cm

SCHOUDERS: 9 cm

HALS: 12 cm

HALSDIEPTE: 3-4 cm

ARMSGATHOOGTE: 13 cm

HOOGTE TOT ARMSGAT EXCL. BOORD: 22 cm

MOUWLENGTE EXCL. BOORD: 23 cm

POLSWIJDE: ca. 12 cm

BOORDEN: naar eigen voorkeur 3-4 cm

Benodigheden

ca. 350 gr Lang Thema Nuova, 0035

(50 gr = ca. 118 m)

rondreïnld nr. 3 en 3,25

nld met knop nr. 3,25

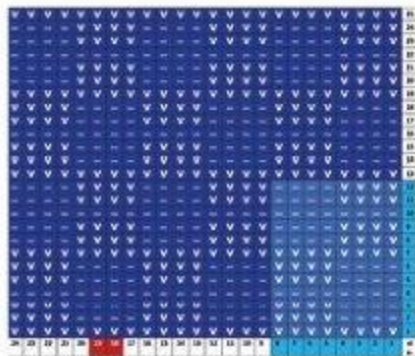
STEKENPROEF: 21,5 st en 36 nld op nld 3,25

= 10 x 10 cm

BOORD: 2 r, 2 av

121A DETAIL

VISSERSTRUIEN 3 VOOR KINDEREN

Na het grote succes van *Visserstruien* en *Visserstruien 2* heeft Stella Ruhe het verhaal van *Visserstruien voor kinderen* geschreven. Ze raakte geïntrigeerd door de vele kinderen die ze op de oude foto's van bemanningen van vissersboten zag. Ook kinderen droegen de truien, de typische visserskleding die van 1870 tot 1950 gedragen werd.

Ze vertelt het verhaal van het harde leven van de vissersjongens. Vissersjongens moesten al op heel jonge leeftijd mee op de vissersboten, draaiden volwaardig mee als afhouders, reepschieters, jongsten, jongmaatjes, ketelbinkies, koffiekokers, inbakkers, omtors, speeljongens en prikkenbijters. Ze deden 14 tot 16 uur per dag de vervelendste en meest vieze karweien. Het verhaal van de vissersjongens is een dramatische verhaal over kinderarbeid, die we ons op die manier niet meer in ons land kunnen voorstellen. Maar helaas is dat ook in de huidige tijd in veel landen nog actueel.

Op basis van de oude foto's van deze vissersjongens en de door hun moeders en zusters met de hand en uit het hoofd gebreide truien zijn breischema's uitgewerkt. De truien zijn in hedendaagse garens opnieuw gebreid in kindermaten variërend van 86 tot 164. Elk patroon is eenvoudig aan de geschikte maat aan te passen. De patronen zijn prachtig, samengesteld uit rechte en averechte steken en kabels. Het is eigentijdse stoere kleding die lekker zit en kinderen goed staat.

WWW.FORTECREATIEF.NL

ISBN 978-94-6250-137-9

9 789462 501379